

## ارتباط اجتماعی خردمندان؛ بازتعریف مفهوم ارتباط در فرهنگ ایرانی مبتنی بر شاهنامه فردوسی

فضل الله حسوندا<sup>۱</sup>، کامران شیوندی چلیچه\*<sup>۲</sup>، فربرز درتاج<sup>۳</sup>، علی دلاور<sup>۴</sup>، اسماعیل سعدی پوره<sup>۵</sup>

۱. دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۲. استادیار روانشناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۳. استاد روانشناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۴. استاد سنجش و اندازه‌گیری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۵. استاد روانشناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۲

دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۰۳

## Wise Social Relationship; Redefining the Concept of Relationship in Iranian Culture Based on Ferdowsi's Shahnameh

Fazlollah hasanvand<sup>1</sup>, kamran sheivandi Chaliche\*<sup>2</sup>, fariborz dortaj<sup>3</sup>, delavar delavar<sup>4</sup>, Esmail Sadipor<sup>5</sup>

1. Ph.D. Student in Educational Psychology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

2. Assistant Professor of Educational Psychology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

3. Professor of Educational Psychology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

4. Professor of measurement and assessment, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

5. Professor of Educational Psychology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

Received: 2021/05/24

Accepted: 2022/03/03

10.30473/sc.2023.67172.2861

### Abstract

Social relationship is a culture-dependent concept that a precise understanding of its definition and components requires a careful examination of this concept in the cultural context of each society. Therefore, the aim of this study was redefining the importance of relationship in Iran under the title of wise social relationship based on Ferdowsi's Shahnameh. This research was basic in terms of purpose, and qualitative research based on the grounded theory method based on the data collection. According to the purpose of the research, verse was considered as the unit of analysis. The statistical population included the complete text of Ferdowsi's Shahnameh, the eight-volume revision of Jalal Khaleghi Motlagh. Statistical analysis based on the process of open coding, axial coding and combined coding was performed in MAXQUDA 2018. In order to validate the designed model, the point of view of experts and researchers was used with the purposeful sampling method. The reliability of the coding of the components was found to be 0.91 based on the Kappa index. The findings showed that wise social relationship in Ferdowsi's Shahnameh consists of 7 components of peaceful coexistence with others, constructive and effective speech in interpersonal relationship, development-center and balanced relationship, understanding the values and status of the family, verbal and practical Helping and help-seeking, courageous and assertiveness in expressing the right opinion and action, concern and social awareness. As a result, due to the wide dimensions and comprehensiveness of the definition of wise social relationship, it is suggested to researchers to focus on the dimensions of the concept of wise social relationship identified in this study in order to construct reliable tools and training packages for wise relationship skills.

**Keywords:** Shahname, Wisdom, Wise Social Relationship.

### چکیده

مقدمه: این پژوهش با هدف بازتعریف مفهوم ارتباط در ایران تحت عنوان ارتباط اجتماعی خردمندان مبتنی بر شاهنامه فردوسی به انجام رسید. روش: این تحقیق از نظر هدف، بنیادی و بر اساس ماهیت تحقیق و گردآوری داده‌ها، کیفی مبتنی بر روش داده‌بنیاد بود. با توجه به هدف پژوهش، بیت، به عنوان واحد تحلیل در نظر گرفته شد. جامعه آماری شامل متن کامل شاهنامه فردوسی تصحیح هشت‌جلدی جلال خالقی مطلق بود. تجزیه و تحلیل آماری مبتنی بر فرایند کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری ترکیبی در نرم‌افزار MAXQUDA نسخه ۲۰۱۸ انجام شد. به منظور اعتباریابی الگوی طراحی‌شده از دیدگاه صاحب‌نظران و پژوهشگران با روش نمونه‌گیری هدفمند بهره گرفته شد. میزان پایایی کدگذاری مؤلفه‌ها بر اساس شاخص کاپا برابر با ۰/۹۱ به دست آمد. یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که ارتباط اجتماعی خردمندان در شاهنامه فردوسی مشتمل بر هفت خرده‌مؤلفه همزیستی مسالمت‌آمیز با دیگران، گفتار سازنده و اثربخش در ارتباط بین فردی، ارتباط رشدگرا و متعادل با افراد نیک، درک ارزش‌ها و جایگاه خانواده، کمک‌رسانی و کمک‌طلبی زبانی و عملی، شجاعت و جرئت‌مندی در بیان نظر و عمل درست و دغدغه‌مندی و آگاهی اجتماعی بود. نتیجه‌گیری: در نتیجه، به سبب ابعاد گسترده و جامعیت تعریف ارتباط اجتماعی خردمندان به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود که در جهت ساخت ابزارهای معتبر و بسته‌های آموزش مهارت ارتباط خردمندان بر ابعاد مفهوم ارتباط اجتماعی خردمندان که در این مطالعه شناسایی شد، تمرکز کنند.

**کلیدواژه‌ها:** ارتباط اجتماعی خردمندان، خرد، شاهنامه.

\*Corresponding Author: kamran sheivandi Chaliche

\* نویسنده مسئول: کامران شیوندی چلیچه

Email: ksheivandi@gmail.com

## مقدمه

دنیای پرچالش کنونی، گستره تجربه رویدادهایی غیرقابل پیش بینی و غیرقابل کنترل است که می تواند زندگی معمول فرد را تحت تأثیر قرار دهد. در این میان، افرادی می توانند در کشاکش این چالش ها از یک زندگی باکیفیت برخوردار باشند که از ویژگی های فردی و توانمندی های اجتماعی کارآمد و اثربخش بهره ببرند. در این میان، ارتباط اجتماعی<sup>۱</sup>، یکی از مفاهیم کلیدی است که می تواند فرد را در موقعیتی مثبت در فضای اجتماعی قرار دهد که بتواند با بسیاری از چالش های زندگی به گونه موفق رویارو شود و زمینه خلق برندهای مثبت در زندگی فردی و اجتماعی را برای خود به بار آورد (لويس، دويل، بارتو و جکسون<sup>۲</sup>، ۲۰۲۱).

ارتباط اجتماعی به عنوان نوعی ساختار اجتماعی متشکل از پیوندهای ارتباطی میان افراد یا گروه های خویشاوندی، همکاری، دوستی یا همسایگی تعریف شده است که مبتنی بر عامل اعتماد است (دی بلویس و همکاران<sup>۳</sup>، ۲۰۰۸). به گونه دقیق تر، ارتباط اجتماعی به عنوان یکی از مؤلفه های اساسی در تعریف بهزیستی روانشناختی مورد تأکید قرار گرفته است که می تواند به طور مثبت به زندگی فرد کمک کند و اثرات شرایط منفی را کاهش دهد (بزدوک و دانبار<sup>۴</sup>، ۲۰۲۰). شواهد قابل توجه در ادبیات روانشناسی و جامعه شناسی نشان می دهد که حضور افراد در شبکه های اجتماعی غنی تر و برخورداری از توان ارتباط اجتماعی بالا موجب خلق بهزیستی ذهنی (گراهام و بارنفلد<sup>۵</sup>، ۲۰۲۱)، شادکامی<sup>۵</sup> (فرناندز، آمیان، آلا ركون، آرنیلا و اولیویرا، ۲۰۲۳)، وضعیت جسمی و شناختی مناسب سالمندان (داندان و همکاران<sup>۶</sup>، ۲۰۲۲) و پیولاتو، بانچی، روتا، مارنگوتی، اکبری و اسکوازونی<sup>۷</sup>، ۲۰۲۲) و دریافت حمایت احساسی و ابزاری (بزدوک و دانبار<sup>۸</sup>، ۲۰۲۰) و بسیاری از پیامدهای مثبت در زندگی فردی و اجتماعی می شود.

با وجود این پیامدهای مثبت، دو پدیده یا عامل مهم نشان می دهد که هنوز تلاش اندیشمندان در نیل به

تعرفی جهان شمول و اثرگذار از ارتباط اجتماعی در زندگی انسان با محدودیت روبرو است. در وهله اول، چالش اساسی رخ داده شده در دهه اخیر، یعنی فاصله گذاری اجتماعی<sup>۹</sup> ناشی از همه گیری کرونا<sup>۱۰</sup> نشان داد که انسان هنوز در شناخت مفهوم درست ارتباط اجتماعی، راهبردهای ارتباط بین فردی اثرگذار و بهره مندی از سودمندی و کاربرد انواع روابط اجتماعی موفق عمل نکرده است، زیرا تأکید بیش از اندازه بر فاصله اجتماعی و سوق دادن مردم به انزوا توسط متخصصان، اثرات آسیب زای بلندمدتی بر جای گذاشت (لانگ و همکاران<sup>۱۱</sup>، ۲۰۲۲ و دایلی، پارکر و کمپل<sup>۱۲</sup>، ۲۰۲۲). در وهله دوم، تعاریف و مفهوم پردازی ها در حوزه ارتباط اجتماعی گویای این است که ارتباط اجتماعی، پدیده ای وابسته به فرهنگ است و تعریف دقیق آن باید مبتنی بر بافت فرهنگی بومی و بن مایه ها، ارزش ها و هنجارهای هر فرهنگ یا جامعه صورت گیرد و بنابراین، نحوه اندیشیدن، احساس، برقراری ارتباط و رفتارها باید در هر فرهنگ به طور منحصر مورد بررسی قرار گیرد (استراداکروز، وردوجوز و گومزگرس<sup>۱۳</sup>، ۲۰۱۹).

از این رو، با توجه به فرهنگ و بافت محور بودن تعریف ارتباط اجتماعی و لزوم تلاش برای درک تعریفی جامع از این مفهوم، پژوهشگران در این پژوهش تلاش کردند تا با تمرکز بر گستره ادبیات، به عنوان یک بستر مناسب، در جهت درک و بیان تعریفی جامع از ارتباط اجتماعی اقدام نمایند. گستره ادبیات، می تواند فضایی پربار برای پژوهشگران به ارمغان آورد که با کنکاش در آن بتوان به تعریفی دقیق از انواع ویژگی های روان شناختی و اجتماعی دست یافت، چون سرچشمه گونه های ادبی، عواطف و اندیشه های انسانی است و تحلیل آثار ادبی شعرا، نویسندگان و عرفا به عنوان یک بستر فرهنگی، می تواند گامی در جهت شناخت مفاهیم اجتماعی و روان شناختی در عرصه سلامت انسان باشد (سیاوشی، نعمتی قزوینی و مهدوی<sup>۱۴</sup>، ۲۰۲۳). امیر<sup>۱۵</sup> (۲۰۱۶) باور دارد که ادبیات و روانشناسی دو شاخه علمی هستند که به سبب مطالعه رفتار

9. social distance

10. Coronavirus pandemic

11. Long, Patterson, Maxwell, Blake, Perez, Lewis, ... &amp; Mitchell

12. Dailey, Parker &amp; Campbell

13. EstradaCruz, VerduJover &amp; GomezGras

14. Siavoshi, Nemat Ghazvini &amp; Mahdavi

15. Emir

1. social relationship

2. Lewis, Doyle, Barreto, M., &amp; Jackson

3. De Belvis et al

4. Graham &amp; Barnfield

5. Fernandez, Amian, Alarcon, Arenilla &amp; Sanchez

6. Dandan, Miura, Sawada, Tanaka, Watanabe, Tomisaki &amp; Tokie

7. Piolatto, Bianchi, Rota, Marengoni, Akbaritabar &amp; Squazzoni

8. Bzdok &amp; Dunbar

انسان به هم پیوند یافته‌اند، زیرا یک اثر ادبی به عنوان سنگ‌بنای همبستگی ادبیات و روانشناسی، با مطالعه انسان، دنیای درونی او را با تمام جنبه‌های آن توصیف می‌کند و به گفته‌ای، بنیانی گسترده برای علم روانشناسی در جهت به تصویر کشیدن شرایط روانی وی فراهم می‌سازد.

در این راستا، در فرهنگ ایران، به سبب این که از دیرباز، شاعران و هنرمندان با خلق آثار هنری به ترسیم انسان متعالی و سالم مبتنی بر رابطه مطلوب با جهان پیرامون دست زده‌اند، بنیانی نیرومند برای کشف مفهوم ارتباط اجتماعی وجود دارد. در این میان، شعر، که از دیرباز یکی از بسترهای خلق آثار ادبی در ایران بوده است، فضایی برای تجلی افکار و هیجانات روانی‌شناختی اندیشمندان فراهم ساخته است.

در این میان، فردوسی، شاعر توانمند ایرانی با تمرکز بر مفهوم خرد، به توصیف انسان خردمند چندبعدی پرداخته است که بعد ارتباط اجتماعی، یکی از ویژگی‌های اساسی اندیشه اوست و از این رو، پژوهشگر تلاش کرده است تا با توجه به عمل خردمندان در موقعیت‌های اجتماعی به تعریفی از ارتباط در چارچوب مفهوم ارتباط اجتماعی خردمندان<sup>۱</sup> در فرهنگ ایرانی دست یابد. انوشه و همکاران (۱۴۰۰) بر این باورند که شاهنامه، بازتاب‌آوری فرهنگ کهن ایرانیان است که علاوه بر زیبایی و ظرافت ادبی، در سناریوهای عمیق در روابط افراد اجتماعی و گروه‌های انسانی است که مفاهیم ارزشی و فرهنگی را در کنار حماسه‌ها و اساطیر آموزش می‌دهند.

در این راستا، خرد به عنوان بنیان موردنظر برای تعریف ارتباط اجتماعی، به عنوان مفهومی پرتکرار در شاهنامه فردوسی، در سالیان اخیر، به شکلی گسترده در عرصه رشد فردی و اجتماعی در روان‌شناسی جایگاه خود را به دست آورده است (ژانگ، شی، وانگ و فراری<sup>۲</sup>، ۲۰۲۲). استرنبرگ<sup>۳</sup> (۲۰۱۹) بر اساس یک جمع‌بندی از مفهوم خرد در دیدگاه‌های مختلف به چهار مؤلفه اساسی اشاره می‌کند که می‌توانند به عنوان زیربنایی جهت تمرکز بر پرورش توانمندی اجتماعی مورد توجه قرار گیرد: تعالی و برتری روانشناختی شخصی، ویژگی موقعیتی، تعامل بین فرد و موقعیت یا جامعه و ویژگی عمل (ضرورت عدم تمرکز بر مدارا خرد را برابر بود  
خرد بر سر دانش افسر بود  
همان خوش منش مردم خویشکار  
باشد به چشم خردمند خوار  
یکی پر خرد مرد پاکیزه مغز  
که بودش زبان پر ز گفتار نغز  
زوان در سخن گفت آزر کن  
کمان کن خرد را، سخن تیر کن  
زبانی که اندرش مغز نیست  
اگر در باره، همان نغز نیست  
که دشمن که دانا بود به ز دوست  
ابا دشمن و دوست، دانش نکوست  
بین نیک تا دوستدار تو کیست  
خردمند و اندوه گسار تو کیست  
یکی باخرد پیر کردم به پای  
سخن‌گوی و بادانش و رهنمای

اشاره به این نمونه‌ها گویای این است که ادبیات، به عنوان پایگاه اندیشه، هیجان و رفتار نیک می‌تواند

در این راستا، در فرهنگ ایران، به سبب این که از دیرباز، شاعران و هنرمندان با خلق آثار هنری به ترسیم انسان متعالی و سالم مبتنی بر رابطه مطلوب با جهان پیرامون دست زده‌اند، بنیانی نیرومند برای کشف مفهوم ارتباط اجتماعی وجود دارد. در این میان، شعر، که از دیرباز یکی از بسترهای خلق آثار ادبی در ایران بوده است، فضایی برای تجلی افکار و هیجانات روانی‌شناختی اندیشمندان فراهم ساخته است.

در این میان، فردوسی، شاعر توانمند ایرانی با تمرکز بر مفهوم خرد، به توصیف انسان خردمند چندبعدی پرداخته است که بعد ارتباط اجتماعی، یکی از ویژگی‌های اساسی اندیشه اوست و از این رو، پژوهشگر تلاش کرده است تا با توجه به عمل خردمندان در موقعیت‌های اجتماعی به تعریفی از ارتباط در چارچوب مفهوم ارتباط اجتماعی خردمندان<sup>۱</sup> در فرهنگ ایرانی دست یابد. انوشه و همکاران (۱۴۰۰) بر این باورند که شاهنامه، بازتاب‌آوری فرهنگ کهن ایرانیان است که علاوه بر زیبایی و ظرافت ادبی، در سناریوهای عمیق در روابط افراد اجتماعی و گروه‌های انسانی است که مفاهیم ارزشی و فرهنگی را در کنار حماسه‌ها و اساطیر آموزش می‌دهند.

در این راستا، خرد به عنوان بنیان موردنظر برای تعریف ارتباط اجتماعی، به عنوان مفهومی پرتکرار در شاهنامه فردوسی، در سالیان اخیر، به شکلی گسترده در عرصه رشد فردی و اجتماعی در روان‌شناسی جایگاه خود را به دست آورده است (ژانگ، شی، وانگ و فراری<sup>۲</sup>، ۲۰۲۲). استرنبرگ<sup>۳</sup> (۲۰۱۹) بر اساس یک جمع‌بندی از مفهوم خرد در دیدگاه‌های مختلف به چهار مؤلفه اساسی اشاره می‌کند که می‌توانند به عنوان زیربنایی جهت تمرکز بر پرورش توانمندی اجتماعی مورد توجه قرار گیرد: تعالی و برتری روانشناختی شخصی، ویژگی موقعیتی، تعامل بین فرد و موقعیت یا جامعه و ویژگی عمل (ضرورت عدم تمرکز بر

4. Sternberg & Gluck  
5. Theiss  
6. McLaughlin and McMinn

1. Wise social relationship  
2. Zhang, Shi, Wang & Ferrari  
3. Sternberg

اکتشاف شده در طبقه‌های مفهومی تر و گسترده‌تر طبقه‌بندی شد (کدگذاری ترکیبی). بدین ترتیب، مؤلفه‌های زیربنایی ارتباط اجتماعی خردمندانه شناسایی شد. در این بخش، با توجه به هدف پژوهش، بیت، به عنوان واحد تحلیل در نظر گرفته شد. جامعه آماری برای رسیدن به هدف پژوهش شامل متن کامل شاهنامه فردوسی تصحیح هشت‌جلدی جلال خالقی مطلق بود. تجزیه و تحلیل آماری مبتنی بر فرایند کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری ترکیبی (مؤلفه‌سازی) در نرم‌افزار MAXQUDA نسخه ۲۰۱۸ انجام شد. به منظور اعتباریابی بسته آموزشی طراحی شده، از دیدگاه ده تن از صاحب‌نظران و پژوهشگران در حوزه روان‌شناسی، ادبیات و آموزش مهارت‌های زندگی با روش نمونه‌گیری هدفمند بهره گرفته شد که مبتنی بر دیدگاه آنان، تغییرات لازم در دسته‌بندی ابعاد ارتباط اجتماعی خردمندانه صورت گرفت. ضمن این که از دیدگاه این افراد در مراحل مختلف در ارتباط با مفهوم ابیات مبهم و ارتباط دادن ابیات با مؤلفه‌های مختلف نیز بهره گرفته شد. همچنین، بر اساس جدول ۱، میزان پایایی کدگذاری مؤلفه‌ها بر اساس شاخص کاپا به دست آمد (۲۱ کد محوری توسط محقق ارائه شد که ۱۹ مورد توسط کدگذار دوم مورد قبول بود و ۱ کد با توافق طرفین حذف شد. همچنین، ۱ کد موردنظر کدگذار دوم وارد مدل شد)

جدول ۱: محاسبه ضریب پایایی کاپا

کدگذار ۲	کدگذار ۱	نظر محقق		
		بله	خیر	مجموع
نظر متخصص	بله	A = ۱۹	B = ۱	۲۰
	خیر	C = ۱	D = ۰	۱
دیگر	مجموع	۲۰	۱	N = ۲۲

$$\text{توافقات مشاهده شده} = \frac{A+D}{N} = \frac{19+1}{22} = 0.91$$

$$= \frac{A+B}{N} * \frac{A+C}{N} * \frac{C+D}{N} * \frac{B+D}{N} = \frac{19+1}{22} * \frac{19+2}{22} * \frac{2+0}{22} * \frac{1+0}{22} = 0.004$$

توافقات شانس

$$\text{ضریب پایایی کاپا} = \frac{0.91 - 0.004}{0.996} * \frac{0.91 - 0.004}{0.996} = 0.91$$

### یافته‌های پژوهش

در این بخش، فراوانی کدهای آزاد و مؤلفه‌های اساسی ارتباط اجتماعی خردمندانه بیان و سپس، ارتباط میان مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده مفهوم ارتباط اجتماعی خردمندانه به تصویر کشیده شد.

پایگاهی برای تعریف مفاهیم روان‌شناختی کاربردی باشد که کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در این راستا، از سویی، توصیف جامع و چندبعدی مفهوم ارتباط در شاهنامه فردوسی و از سوی دیگر، نبود تعریفی جامع از ارتباط مبتنی بر گستره ادبیات ایران، پژوهشگر را به انجام این پژوهش رهنمون ساخت. در موارد اندک همانند، پورباقری، عباسپور و خالدیان (۱۳۹۷) و و انوشه و همکاران (۱۴۰۰) در بررسی شاهنامه دریافته‌اند که احترام، آزادی، صلح و عدالت در در روابط اجتماعی مورد تأکید فردوسی بوده و رحیمی (۱۴۰۱) ارزشمندی ارتباطات و پیوندهای خانوادگی در شاهنامه را نشان داده است. با این وجود، بررسی مطالعات نشان داده است که هنوز در هیچ مطالعه‌ای به صورت نظام‌مند در جهت شناسایی مؤلفه‌های ارتباط کارآمد اقدام نشده است. از این رو، این ضرورت مشاهده شد که با انجام تحقیق مبتنی بر منطق علمی، بازتعریفی از مفهوم ارتباط اجتماعی و ابعاد آن صورت گیرد؛ تا بر اساس آن فضایی برای ورود این مفهوم بومی‌سازی شده به حوزه پژوهش و متعاقباً، زندگی واقعی مردم فراهم گردد. از این رو، پژوهش حاضر با هدف بازتعریف ارتباط اجتماعی در چارچوب ارتباط اجتماعی خردمندانه در گستره روان‌شناسی مبتنی بر شاهنامه فردوسی به انجام رسید.

### روش شناسی پژوهش

این تحقیق از نظر هدف، بنیادی و بر اساس ماهیت تحقیق و گردآوری داده‌ها، پژوهشی کیفی مبتنی بر روش تئوری زمینه‌ای (داده‌بنیاد) بود. بر این اساس، به روش تئوری زمینه‌ای، پژوهشگر به مطالعه اشعار شاهنامه فردوسی تصحیح هشت‌جلدی جلال خالقی مطلق پرداخت و بر اساس آن، مؤلفه‌های ارتباط مبتنی بر خرد را شناسایی نمود. در این جهت، ارتباط مبتنی بر خرد به سه روش بررسی گردید: الف) تحلیل ابیات بر اساس واژه ارتباط (و) واژگان وابسته به آن مانند پیوند، دوستی و هم‌نشینی، ب) تحلیل شخصیت‌ها از دیدگاه فردوسی و ج) تحلیل محتوای داستان‌های معطوف به ارتباط بود. بر این اساس، پس از استخراج ابیات و داستان‌های دربرگیرنده مفهوم ارتباط در خردمندی در مرحله کدگذاری آزاد، در مرحله دوم، یعنی کدگذاری محوری، ابیات در محورهای مشابه در کنار هم قرار گرفت و در نهایت، در مرحله سوم، محورهای

جدول ۲: فراوانی کدهای آزاد مربوط به مؤلفه‌هایی ارتباط اجتماعی خردمندان در شاهنامه فردوسی

فراوانی کدها	مؤلفه‌ها	نمونه کدهای آزاد
۱۱۲ کد	همزیستی مسالمت‌آمیز با دیگران	مدارا خرد را برابر بود که گیتی نه پاید، نه ماند به کس همان خوش منش مردم خویشکار مرا زآشتی سودمندی بود که هر جای تندی نباید نمود میازار کس را که آزاد مرد که گیتی نه پاید، نه ماند به کس ز راه خرد بنگری اندگی تو بیدار باش و جهاندار باش بود بر دل هرکسی ارجمند
۸۲ کد	گفتار سازنده و اثربخش در ارتباط بین فردی	یکی پرخرد مرد پاکیزه مغز همی گویی از خویشتن دور کن همان بی خرد کو نیابد خرد زوان در سخن گفت آزر کن زبانی که اندرش مغز نیست همی گوهر افشانی اندر سخن سرش راست بر شد چو سرو بلند سخن لنگر و بادبانش خرد زوان در سخن گفت آزر کن هر آنکس که اندر سرش مغز بود
۳۳ کد	ارتباط رشدگرا و متعادل با افراد نیک	میانه‌گزینی بمانی به جای مکن دوستی با دروغ آزما که دشمن که دانا بود به ز دوست چو دانا ترا دشمن جان بود چو با مرد دانات باشد نشست ببین نیک تا دوستدار تو کیست هر آنکس که با داد و روشن دلید چو یابد خردمند نزد تو راه تو کردار خوب از توانا شناس میامیز با مردم کژگوی همان نیز نیکی به اندازه کن که گر دو برادر نهد پشت پشت کسی کو برادر فروشد به خاک کسی را که کوتاه باشد خرد شما را جهان بازجستن به داد تو بس کن به دین نیاگان خویش هوشیوار و ازاده و پانژاد نژادی ازین نامورتر که راست به پاسخ تو با او درشتی مگوی اگر بخشش و دانش و رسم و داد
۲۸ کد	درک ارزش‌ها و جایگاه خانواده	خردمند خواندت پاکیزه رای همان نیز با مرد ناپاک رای ابا دشمن و دوست، دانش نکوست به از دوست مردی که نادان بود زیردست گردد سر زیردست خردمند و اندوه گسار تو کیست از آمیزش یکدگر مگسلید بماند به تو تخت و گنج و سپاه خرد نیز بنزدیک دانا شناس که او را نباشد سخن جز به روی ز مرد جهان‌دیده بشنو سخن تن کوه را خاک ماند به مشمت سزد گر نخواندش از اب پاک به دین نیاگان خود ننگرد نگه داشتن ارج مرد و نژاد خردمند مردم نگرده ز کیش بسی نامبردار دارد به یاد خردمند گردن نییچد ز راست به پیوند و آزرم او را بجوی خردمند گرد آورد با نژاد
۲۸ کد	کمک‌رسانی و کمک‌طلبی زبانی (مشورت) و عملی (همدلی)	وفادار باشیم تا جاودان سخن بشنویم از لب بخردان یکی باخرد پیر کردم به پای سخن‌گوی و بادانش و رهنمای همان دوستی با کسی کن بلند که باشی به سختی ترا نیازمند

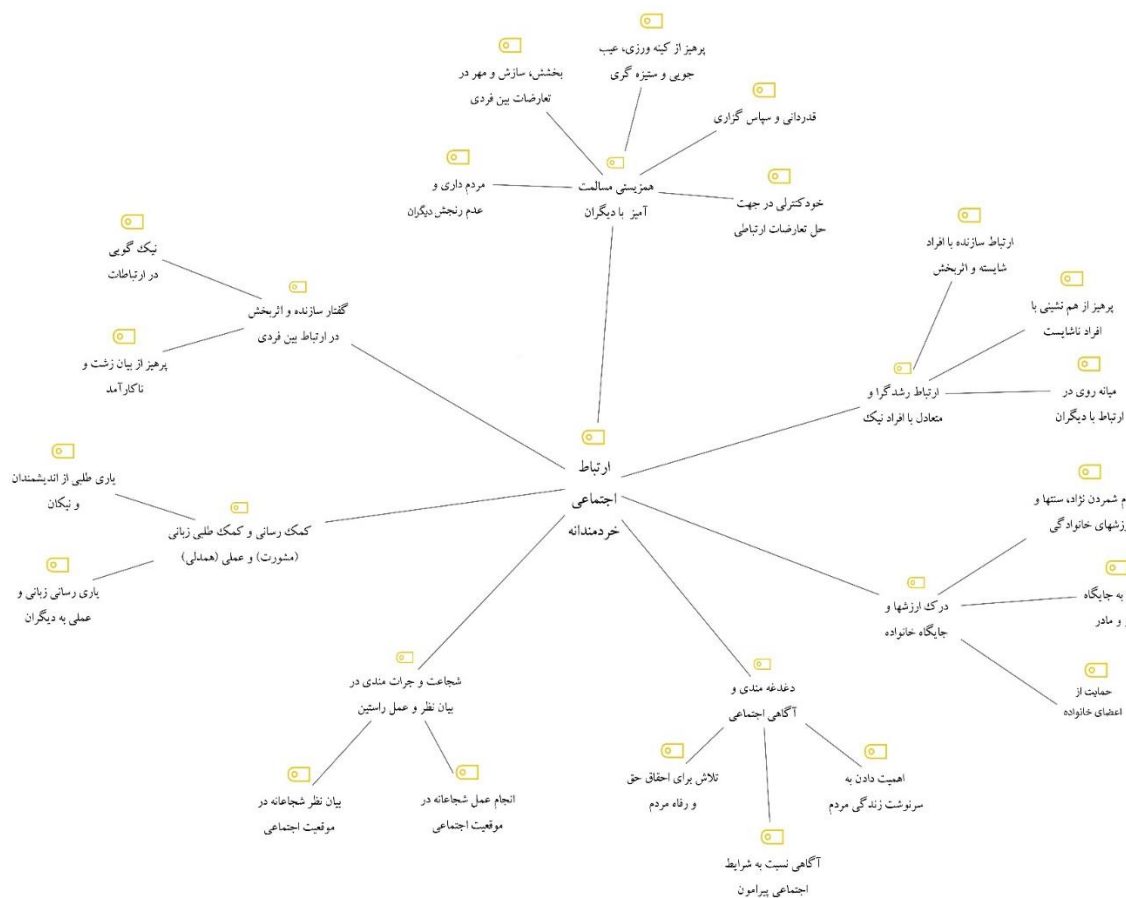
مؤلفه‌ها	نمونه کدهای آزاد	فراوانی کدها
شجاعت و جرات مندی در بیان نظر و عمل راستین	سپردن به دانای داننده گوش	به تن توشه یابی به دل رای و هوش
	چو مهتر شدی کار هشیار کن	ندانی تو داننده را یاز کن
	همه رای با مرد دانا زنید	دل کودک بی پدر مشکنید
	نگه کن که هوش تو در دست کیست	ز مردم شمار، ار ز دیو و پریست
	همه نیکوی ها ز یزدان شناخت	خرد جست و با مرد دانا بساخت
	چو باشد جهانجوی با فر و هوش	نباید که دارد به بدگوش گوش
	به کیوان رسیدم ز خاک نژند	از ان نیک دل نامدار ارجمند
	نژادی ازین نامورتر که راست	خردمند گردن نیچد ز راست
	سرم کرد سیر و دلم کرد تنگ	جز از پاک یزدان ترسم ز کس
	چو دانسته شد چاره‌ساز آن زمان	به خیره مترس از بد بدگمان
دغدغه‌مندی و آگاهی اجتماعی	برابر چو بینی کسی هم نبرد	نبید که گردد ترا روی زرد
	بدان ای برادر که از شهریار	بجوید خردمند هر گونه کار
	یکی آنک پیروزگر باشد اوی	ز دشمن نتابد گه جنگ روی
	هنر خود دلبريست بر جایگاه	که بددل نباشد سزاوار گاه
	نباشم بدین محضر اندر گوا	نه هرگز براندیشم از پادشا
	خردمند و بیدار و زیرک به نام	کز ان موبدان او زدی پیش گام
	به شهری که بیداد شد پادشا	ندارد خردمند بودن روا
	جهان را همه سوی داد آوریم	چن از نام دادار یاد آوریم
	و دیگر که گیتی ز نابخردان	بپردخت و بستد ز دست بدان
	هر آن کو گذشت از ره مردمی	ز دیوان شمیر، مشمرش ز آدمی
شجاعت و جرات مندی در بیان نظر و عمل راستین	خرد گر بدین گفته‌ها نگرود	مگر نیک معنیش می‌نشود
	بدو گفت خسرو که ای پره‌نر	همیشه توی پیش هر بد سیر
	ز تخم کیان بود و بیدار بود	خردمند و گرد و بی‌آزار بود
	به شهر اندرون گرد مهرباب بود	که روشن روان و بی خواب بود
	حکیمی که بد ارسطالیس نام	خردمند و بیدار گسترده کام

داری و عدم رنجش دیگران؛ بخشش، سازش و مهر در تعارضات بین‌فردی؛ پرهیز از کینه ورزی، عیب‌جویی و ستیزه‌گری؛ قدردانی و سپاس‌گزاری و خودکنترلی در جهت حل تعارضات ارتباطی)، گفتار سازنده و اثربخش در ارتباط بین فردی (نیک‌گویی در ارتباطات و پرهیز از بیان زشت و ناکارآمد)، ارتباط رشدگرا و متعادل با افراد نیک (ارتباط سازنده با افراد شایسته و اثربخش، پرهیز از هم‌نشینی با افراد ناشایست و میانه‌روی در ارتباط با دیگران)، درک ارزش‌ها و جایگاه خانواده (محترم شمردن نژاد، سنتها و ارزشهای خانوادگی؛ احترام به جایگاه پدر و مادر و حمایت از اعضای خانواده)، کمک‌رسانی و کمک‌طلبی زبانی و عملی (یاری طلبی از اندیشمندان و نیکان، یاری رسانی زبانی و عملی به دیگران)، شجاعت و جرات‌مندی در بیان نظر و عمل راستین (انجام عمل شجاعانه در موقعیت اجتماعی و بیان نظر شجاعانه در موقعیت اجتماعی) و دغدغه‌مندی و

بر اساس جدول ۲، ارتباط اجتماعی مشتمل بر ۷ خرده‌مؤلفه بود. بر این اساس، خرده‌مؤلفه‌های همزیستی مسالمت‌آمیز با دیگران (۱۱۲ کد)، گفتار سازنده و اثربخش در ارتباط بین فردی (۸۲ کد)، ارتباط رشدگرا و متعادل با افراد نیک (۳۳ کد)، درک ارزش‌ها و جایگاه خانواده (۲۸ کد)، کمک‌رسانی و کمک‌طلبی زبانی (مشورت) و عملی (همدلی) (۲۸ کد)، شجاعت و جرات مندی در بیان نظر و عمل راستین (۱۹ کد) و دغدغه‌مندی و آگاهی اجتماعی (۱۴ کد) به ترتیب دارای بیشترین کدهای آزاد استخراج‌شده بودند. در ادامه، بر اساس نمودار ۱، هر یک از مؤلفه‌های شناسایی‌شده از مفهوم ارتباط اجتماعی خردمندانه به تصویر کشیده شده است. بر اساس نمودار ۱، هفت مؤلفه اساسی ارتباط اجتماعی خردمندانه و خرده‌مؤلفه‌های مرتبط با هر یک از این مؤلفه‌ها به تصویر کشیده شد. بر این اساس، به ترتیب اهمیت، خرده‌مؤلفه‌های همزیستی مسالمت‌آمیز با دیگران (مردم

آگاهی اجتماعی (آگاهی نسبت به شرایط اجتماعی پیرامون، تلاش برای احقاق حق و رفاه مردم و اهمیت دادن به

سرنوشت زندگی مردم) از بیشترین فراوانی کدهای آزاد برخوردارند.



نمودار ۱: خردمؤلفه‌های ارتباط اجتماعی خردمندان در شاهنامه فردوسی

## بحث و نتیجه‌گیری

ارتباط اجتماعی عاملی اساسی در جهت شکل‌گیری سلامت و بهزیستی روانی افراد جامعه است که در سالیان اخیر، به دنبال بروز محدودیت‌های ارتباطی دچار چالش‌های اساسی گردیده است. در این میان، در فرهنگ‌های شرقی که ارتباط، عنصری مهم در زندگی افراد است، فقدان بسترهای ارتباطی معمول زمینه‌ساز بروز آسیب‌های فردی و اجتماعی گردید. افزون بر این، وابسته بودن تعریف ارتباط اجتماعی به فرهنگ بومی، زمینه‌ساز توجه پژوهشگران بر بن‌مایه‌های فرهنگ ایرانی در جهت بازتعریف مفهوم ارتباط اجتماعی مبتنی بر شاهنامه فردوسی شد.

بر این اساس، تحلیل یافته‌ها و بررسی ابعاد و مؤلفه‌های ارتباط در شاهنامه فردوسی نشان داد که ارتباط اجتماعی خردمندان این گونه قابل تعریف است: ارتباط اجتماعی

خردمندان، سازه‌ای چندبعدی است که باور، نگرش، رفتار و هیجان فرد در عرصه اجتماعی را دربرمی‌گیرد؛ "به گونه‌ای که فرد ضمن داشتن نگرش همدلانه به همزیستی مسالمت‌آمیز با جامعه، آگاهی از ارزش‌های خانوادگی را ارج می‌نهد و با انجام رفتارهای مطلوب جمعی، همچون کمک‌رسانی و کمک‌طلبی و گفتار سازنده و اتربخش، به شیوه‌ای جرات‌مندانه، هم در جهت رشد فردی مبتنی بر ارتباط متعادل گام برمی‌دارد و هم با افزایش آگاهی و حضور فعال در مناسبات اجتماعی به سرنوشت جامعه اهمیت می‌دهد". به طور کلی، بر اساس این تعریف، فردوسی باور دارد که ارتباط اجتماعی خردمندان زمانی پدیدار می‌گردد که جنبه‌های مختلف روان فرد، یعنی ابعاد شناختی، رفتاری، هیجانی در ارتباطات اجتماعی به جریان آفتد و فرد ضمن برخوردارگی از نگرش همدلانه و آگاهی اجتماعی، برای ایجاد

صلح و دوستی و رشد جامعه، به کمک‌رسانی و کمک‌طلبی اهتمام ورزد و به سبب ارتباط با افراد نیک، در جهت رشد فردی و برخورداری از فضای ارتباطی مثبت گام برمی‌دارد. بر این اساس، در ادامه، هر یک از مؤلفه‌های این تعریف از ارتباط اجتماعی در دیدگاه فردوسی مورد بررسی قرار گرفت. در ارتباط با بعد همزیستی مسالمت‌آمیز با دیگران، فردوسی باور دارد که یک ارتباط اجتماعی خردمندانه هم مبتنی بر مردم‌داری و تلاش برای پرهیز از آزار و رنجش دیگران است و هم بخشش و سازش در تعارضات بین فردی و پرهیز از کینه‌جویی و ستیزه‌گری را در بر دارد. افزون بر این، ارتباط خردمندانه با قدردانی به‌هنگام از دیگران در پاسخ به نیکی آنان نمود می‌یابد؛ ضمن این که فرد خردمند به سبب گرایش به همزیستی مسالمت‌آمیز، در هنگام رویارویی با تعارضات ارتباطی خودکنترلی بالایی دارد و در جهت حل تعارض می‌کوشد. در حقیقت، فردوسی باور دارد که خردمندی، عمیقاً ریشه در پرورش بعد اجتماعی شخصیت انسان دارد و فرد خردمند را شخصیتی اخلاق‌گرا در عرصه اجتماع به تصویر می‌کشد که رفتار، باور و اعتقاداتش زمینه‌ساز شکل‌گیری صلح، آرامش، امنیت و رشد همگانی است؛ این‌گونه فردی ضمن تلاش برای جلوگیری از پریشانی روانی و نامالایمات خلقی برای دیگران، در فرصت مناسب محبت و صمیمیت دیگران را درمی‌یابد و به صورت مثبت پاسخ می‌دهد تا به نوعی فرایند کمک‌طلبی و کمک‌رسانی در پیوند جمعی را تسهیل نماید. رحیمی و رحیمی (۱۴۰۱) در پژوهشی نشان داده است که مهرورزی با یکدیگر و نرمش در برخورد از بنیادهای منش اخلاقی در شاهنامه است. صفری، گذشتی، کوشکی و شیبانی (۱۴۰۰) در تطبیق نظریه سلیگمن با اشعار مولانا به این نتیجه رسید که مولانا نیز ارزش‌ها و موازین اخلاقی را زمینه‌ساز بهزیستی در زندگی تصور کرده است که ارتباط مثبت یکی از مؤلفه‌های اصلی آن محسوب می‌شود. طهماسبی (۱۳۹۸) نشان داده است که بنا بر متن شاهنامه، در فرهنگ ایرانی، ارتباط مؤثر و تعامل با دیگران بر تقابل ارجحیت دارد. پورباقری و همکاران (۱۳۹۷) گرایش به صلح و عدالت در روابط دوستانه را به عنوان تبلور ایده‌های عالی انسانی فردوسی شناسایی کرده‌اند.

در ارتباط با بعد گفتار سازنده و اثربخش در ارتباط بین فردی، فردوسی بر این باور است که ارتباط اجتماعی خردمندانه مبتنی بر استفاده از گفتار نرم و نیک و پرهیز از

بیان زشت و ناکارآمد در برخورد با دیگران است و در حقیقت، گفتار سازنده را به عنوان یکی از جلوه‌های اساسی ارتباط خردمندانه می‌پندارد. به بیان دیگر، ارتباط در دیدگاه فردوسی بر محور زبان و مهارت کلامی بنیان نهاده شده و چنین تصور شده است که بهره‌گیری از زبان به عنوان ابزاری کارآمد در تعامل بین فردی در صورت همراهی با تحلیل منطقی شرایط و انتخاب گفتار مناسب و راه‌حل محور می‌تواند زمینه‌ساز حل تعارضات بین فردی، رشد پیوندهای عاطفی و ظهور ارتباط خردمندانه یا افراد جامعه گردد. انوشه و همکاران (۱۴۰۰) گفتار کلامی و غیر کلامی در ایجاد تعامل مثبت میان افراد را مهم پنداشته است. قاسم‌زاده، صفاری و علی‌نقی (۱۳۹۷) نشان داده‌اند که در شاهنامه فردوسی، ارتباط غیر کلامی به عنوان یکی از توانمندی‌های شخصیت‌های خردمند به بازنمایی زبان بدن اشاره دارد که الگوهای رفتار فردی و اجتماعی را بازتاب می‌دهد. روی هم رفته، فردوسی، گفتار و مهارت کلامی را زیربنای برون‌ریزی محتوای شخصیت افراد پنداشته و به نوعی، زبان را به عنوان ابزار هویداسازی باورها، رفتارها و نگرش‌های فردی، شاه‌کلید پیوند مثبت و اثربخش با دیگران تلقی نموده است.

در ارتباط با بعد ارتباط رشدگرا و متعادل با افراد نیک، فردوسی باور دارد که افراد خردمند در برقراری ارتباط اجتماعی تلاش می‌کنند تا افراد شایسته و اثربخش را برگزینند و از هم‌نشینی و تکرار مراد به افراد ناشایست خودداری نمایند؛ ضمن این که این افراد حتی در ارتباط با افراد مثبت و سازنده نیز میانه‌روی را مد نظر قرار می‌دهند. این گفته مبین این نکته است که ارتباط خردمندانه نوعی توانایی تشخیصی برای فرد فراهم می‌آورد که با بهره‌گیری از نگاهی موشکافانه و تحلیل‌گرانه به انتخالی افراد و موقعیت‌هایی برای مراد و تعامل اقدام می‌کند که پیامد آن رشد فردی، زندگی هدفمند، خلق و خوی ارج‌محور، کردار و پندار نیک است. در این راستا، صفری و همکاران (۱۴۰۰) در مقایسه نظریه سلیگمن و دیدگاه مولانا دریافتند که روابط مثبت با دیگران در اندیشه مولانا با اهمیت رابطه در دیدگاه سلیگمن همسو است. کیتیشات و الفریحات<sup>۱</sup> (۲۰۱۵) بر این باورند که برقراری رابطه با افراد پیرامون (دوستان، همسالان و معشوق صمیمی) یکی از ابعاد ناگسستنی ارتباط اجتماعی است. سلیمی، قدم‌پور و رضایی (۱۳۹۷) نیز نشان داده‌اند که

1. Kitishat & al-Freihat



ارتباط مثبت یکپارچه با تعلق و حس تعلق خاطر به همسالان متداعی می‌شود.

در ارتباط با بعد درک ارزش‌ها و جایگاه خانواده، فردوسی بر این عقیده است که فرد دارای ارتباط اجتماعی خردمندانه در ارتباط با خانواده، به عنوان نخستین نهاد اجتماعی نزدیک، ضمن محترم شمردن سنت‌ها و ارزش‌های خانوادگی خود، احترام به جایگاه پدر و مادر را مورد توجه قرار می‌دهد و در مواقع نیاز، از حمایت اعضای خانواده خود اجتناب نمی‌کند. مطالعه انوشه و همکاران (۱۴۰۰) در بررسی شاهنامه نشان می‌دهد که ارزش فرهنگی و اجتماعی احترام، به صورت کنش کلامی و غیرکلامی از جانب والدین و فرزندان در روابط اجتماعی مورد تأکید است نشان از حالت تواضع و فروتنی از سمت فرزندان و حالت حمایت از سمت والدین می‌باشد. گوون و ارسلان<sup>۱</sup> (۲۰۲۲) نشان دادند که عشق، دوستی، خانواده به عنوان مهم‌ترین منابع شادی در فرهنگ ادبیات و اشعار عامیانه ترکیه در اشعار هستند. کیتیشات و الفریحات (۲۰۱۵) بر این باورند که قوی‌ترین شکل ارتباط اجتماعی در درون خانواده پدیدار می‌گردد که در حالت مطلوب، با نوعی احساس اعتماد و حمایت اعضا از یکدیگر متجلی می‌شود. رحیمی (۱۴۰۱) در بررسی شاهنامه نشان داد که ارزشمندی ارتباطات و پیوندهای خانوادگی از بنیادهای منش اخلاقی در ارتباط اجتماعی است.

در ارتباط با بعد کمک‌رسانی و کمک‌طلبی زبانی (مشورت) و عملی (همدلی)، فردوسی بر این عقیده است افراد برخوردار از ارتباط اجتماعی خردمندانه نوعی آمادگی رفتاری جهت کمک‌طلبی از اندیشمندان و دوستان دانا در تنگنای زندگی دارند و همچنین، این ویژگی رفتاری را در شرایطی که دیگران نیاز به کمک دارند، بروز می‌دهند. در حقیقت، ارتباط خردمندانه نوعی تعامل ارزش‌محور و مبتنی بر اصول اخلاقی است که هم نوعی حمایت اجتماعی عملی و کلامی برای فرد به دنبال دارد و هم زمینه‌ساز اعمال حمایت اجتماعی از سوی فرد برای دیگران است و بدین ترتیب، فردوسی ارتباط را نوعی اندیشه برد - برد به تصویر می‌کشد که در این میان، موفقیت در آن را مستلزم دریافت و اعمال حمایت در ارتباط با دیگران می‌داند. اوچینو<sup>۲</sup> (۲۰۰۹) در این راستا باور دارد که ارتباط اجتماعی که به عنوان نوعی حمایت هیجانی - عاطفی درک می‌شود، عاملی برای مقابله با فشار

روانی است که منتج از دریافت کمک عاطفی از سوی دیگران است. در حقیقت، در دهه‌های اخیر، کمک‌طلبی و حمایت اجتماعی به عنوان یک بعد اساسی ارتباط اجتماعی در بسیاری از رویکردها مورد توجه بوده است که بر سلامت روان تأثیر مثبت و ملموس دارد (کش و تونی باتلر<sup>۳</sup>، ۲۰۲۲، لوپس و همکاران، ۲۰۲۱ و کارلسن<sup>۴</sup>، ۲۰۱۶).

در ارتباط با بعد شجاعت و جرات‌مندی در بیان نظر و عمل راستین، فردوسی بر این عقیده است افراد توانمند در برقراری ارتباط اجتماعی خردمندانه، در موقعیت‌ها و تنگنای اجتماعی نیازمند تصمیمات دشوار، از انجام عمل شجاعانه امتناع نمی‌کنند و باور دارند که رفتار شجاعانه می‌تواند بهترین دستاورد را به دنبال داشته باشد. همچنین، این افراد ضمن رفتار شجاعانه، گفتاری جرات‌مندانه دارند و از بیان حقیقت سر باز نمی‌نهند. به طور روشن، فردوسی این بعد از ارتباط را با اخلاقیات درهم آمیخته است و شجاعت، به عنوان یک ویژگی اصیل اخلاقی را ملاک خردمندانه بودن ارتباط تصور کرده است. ذکر این نکته ضروری است که نظر و عملی راستین تصور می‌شود که مبتنی بر پالایش نظر در تعامل با دیگران و تحلیل عمیق فردی حاصل شده باشد. از این رو، یک فرد هرگاه در تعامل با جامعه و تحلیل منطقی شرایط اندیشه‌ای مثبت و سازنده بسط دهد، باید در شرایط مختلف از بیان آن به منظور ایجاد تغییرات مثبت در محیط بهره‌برگیرد و در اثر سرکوب محیطی به پنهان ساختن عمل و سخن درست سوق پیدا نکند.

در ارتباط با بعد دغدغه‌مندی و آگاهی اجتماعی، فردوسی بر این عقیده است که افراد دارای ارتباط اجتماعی خردمندانه آگاهی مطلوبی نسبت به شرایط اجتماعی پیرامون خود دارند و در صورت نیاز، نسبت به تلاش برای احقاق حق دیگران بی‌تفاوت نیستند و رفاه و بهزیستی مردم را مورد توجه قرار می‌دهند و در هنگام نیاز به وضعیت زندگی مردم واکنش اجتماعی نشان می‌دهند. به گفته‌ای، فردوسی فرد خردمند در عرصه ارتباط اجتماعی را انسانی آگاه و مطلع از شرایط پیرامون می‌داند که برخوردار از یک ساخت شناختی گسترده و منسجم از ابعاد و سطوح پایگاه‌های اجتماعی است و در موقعیت مناسب نسبت به احقاق حقوق آنان گام برمی‌دارد. محمدی (۱۳۸۶) نشان داده است که در عرصه ارتباطات اجتماعی، نقش سیاسی اجتماعی مردم در شاهنامه پررنگ و

3. Cash & Toney-Butler

4. Carlson

1. Guven & Arslan

2. Uchino

قابل اعتنا است.

بر اساس آن چه گفته شد، پیشنهاد می‌شود که تعریف چندبعدی ارتباط اجتماعی خردمندان از دیدگاه شاهنامه فردوسی به سبب این که می‌تواند به عنوان بنیانی برای طراحی و ساخت ابزارهای جدید جهت اندازه‌گیری و همچنین، ساخت بسته‌های آموزش مهارت ارتباط خردمندان

## منابع

مورد استفاده قرار گیرد؛ توسط پژوهشگران استفاده شود. از جمله محدودیت‌های این مطالعه می‌توان به کمیاب بودن مطالعات مرتبط با استخراج مفاهیم روان‌شناختی در حوزه ادبیات هم در داخل و هم خارج از ایران و دشواری در دریافت پاسخ به‌هنگام متخصصان در بررسی روایی الگوی تدوین‌شده اشاره کرد.

انوشه، ملیحه؛ ابوالحسنی، زهرا؛ مولودی، فوا و سیدابراهیمی‌نژاد، فاطمه. (۱۴۰۰). مفهوم‌سازی احترام میان والدین و فرزندان: بررسی زبان اجتماع در شاهنامه فردوسی. فصلنامه علمی - پژوهشی زبان‌شناسی اجتماعی، ۵ (۱)، ۵۷-۶۹.

خالقی‌مطلق، جلال. (۱۳۸۷). تصحیح هشت جلدی کتاب شاهنامه فردوسی. انتشارات مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی. چاپ نخست. تهران، ایران.

رحیمی، سعداله و رحیمی، کبری. (۱۴۰۱). اخلاق و منش جوانان (دختر، پسر) پرورده شاهنامه فردوسی در بخش اساطیری و حماسی. هفتمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات زبان و ادبیات. تهران، ایران.

سلیمی، حسین؛ قدم‌پور، عزت‌الله و رضایی، فاطمه. (۱۳۹۷). تدوین مدل ساختاری پیش‌بینی قربانی شدن قلدری از

طریق عوامل محیطی و مهارت‌های ارتباطی با واسطه‌گری آشفتگی روان‌شناختی. شناخت اجتماعی، ۷ (۲)، ۷۱-۹۴.

صفری، مریم؛ گذشتی، محمدعلی؛ کوشکی، شیرین و شیبانی، اشرف. (۱۴۰۰). مطالعه شاخصه‌های نظریه بهزیستی در غزلیات شمس بر پایه روانشناسی مثبت‌نگر سلیگمن. پژوهش‌های ادب عرفانی. ۱۵ (۲)، ۱-۱۸.

طهماسبی، فرهاد. (۱۳۹۸). تقابل و تعامل با دیگری در شاهنامه فردوسی از منظر نشانه‌شناسی فرهنگی (از گیومرت تا فریدون). پژوهشنامه ادب حماسی (فرهنگ و ادب سابق)، ۱۵ (۲)، ۲۵۵-۲۷۷.

قاسم‌زاده، سیدعلی؛ صفاری، محمدشفیع و علی‌نقی، حسین. (۱۳۹۷). تحلیل مفاهیم و کارکرد ارتباطات غیرکلامی در شاهنامه. زبان و ادبیات فارسی، ۲۶ (۸۴)، ۱۵۷-۱۸۴.

Anooshe, M., Abolhassani Chime, Z., Moloudi, F., & Seyed Ebrahimezhad, F. (2022). Linguistic conceptualization of cultural values between parents and children, case study; Analysis of social language in Shahnameh, Cultural Linguistic Approach. *Journal of Sociolinguistics*, 5(1): 57-69. [In Persian].

Bzdok, D., & Dunbar, R. I. (2020). The neurobiology of social distance. *Trends in Cognitive Sciences*, 24(9): 717-733.

Carlson, L. E. (2016). Mindfulness-based interventions for coping with cancer. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1373(1): 5-12.

Cash, E., & Toney-Butler, T. J. (2022). *Social Relations*. In StatPearls. StatPearls Publishing.

Dailey, S. F., Parker, M. M., & Campbell, A. (2023). Social connectedness,

mindfulness, and coping as protective factors during the COVID-19 pandemic. *Journal of Counseling & Development*, 101(1): 114-126.

De Belvis, A. G., Avolio, M., Sicuro, L., Rosano, A., Latini, E., Damiani, G., & Ricciardi, W. (2008). Social relationships and HRQL: A cross-sectional survey among older Italian adults. *BMC public health Journal*, 8 (1): 1-10.


Emir, B. C. (2016). Literature and Psychology in the Context of the Interaction of Social Sciences. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 19 (4): 49-66.

EstradaCruz, M., VerdúJover, A. J., & GómezGras, J. M. (2019). The influence of culture on the relationship between the entrepreneur's social identity and decision-making: Effectual and causal logic. *BRQ Business Research Quarterly*,

- 22(4): 226-244.
- Fernandez, C., Amian, J. G., Alarcón, D., Arenilla Villalba, M. J., & Sánchez-Medina, J. A. (2023). The Effect of Social Relationships on the Well-Being and Happiness of Older Adults Living Alone or with Relatives. *In Healthcare MDPI*, 11 (2): 222-243.
- Ghasem Zadeh, S., Safari, M., & AliNaghi, H. (2017). Analysis of the concepts and function of non-verbal communication in Shahnameh. *Persian language and literature*, 26 (84): 157-184. [In Persian].
- Graham, A., & Barnfield, A. (2021). Types of Social Relationships and Their Effects on Psychological Well-being. *Western Undergraduate Psychology Journal*, 9(1). 1-15.
- Güven, A. Z., & Arslan, G. (2022). Suffering and happiness in Turkish folk poetry in the context of positive psychology: The examples of Asik Mahzuni Serif and Neset Ertas. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Pourbagheri, A., Abaspour Esfenden, H., & Khaledian, M. A. (2018). Manifestations of Lifestyle and Human Rights in Ferdowsi Shahnameh. *Islamic Life Journal*, 2(3): 171-178. [In Persian].
- Kitishat, A. R., & al-Freihat, H. (2015). The Role of the Social Relations in Successful Social Interactions and Language Acquisition. *Research on Humanities and Social Sciences*, 5(4): 194-198.
- Lewis, T., Doyle, D. M., Barreto, M., & Jackson, D. (2021). Social relationship experiences of transgender people and their relational partners: A meta-synthesis. *Social Science & Medicine*, 282, 114143.
- Long, E., Patterson, S., Maxwell, K., Blake, C., Perez, R. B., Lewis, R.,... & Mitchell, K. R. (2022). COVID-19 pandemic and its impact on social relationships and health. *Journal of Epidemiol Community Health*, 76(2): 128-132.
- McLaughlin, P. T., & McMinn, M. R. (2022). A time for wisdom: Knowledge, detachment, tranquility, transcendence. Templeton Press.
- Piolatto, M., Bianchi, F., Rota, M., Marengoni, A., Akbaritabar, A., & Squazzoni, F. (2022). The effect of social relationships on cognitive decline in older adults: an updated systematic review and meta-analysis of longitudinal cohort studies. *BMC Public Health*, 22(1): 1-14.
- Rahimi, S., & Rahimi, K. (2022). The morals and character of youth (girls, boys) in Ferdowsi's Shahnameh in the mythological and epic section. *The 7th International Conference on Language and Literature Studies*. Tehran, Iran. [In Persian].
- Safari, M., Gozashti, M. A., Kooshki, S., & Shibani, A. (2022). Studying the characteristics of the well-being theory in Shams's poetry based on Seligman's positive psychology. *Researches of mystical literature*, 15 (2): 1-18. [In Persian].
- Salimi, H., Ghadampour, E., & Rezaei, F. (2017). Developing a structural model for predicting bullying victimization through environmental factors and communication skills with the mediation of psychological disturbance. *Social Cognition*, 7(2): 71-94. [In Persian].
- Siavoshi, S., Nemat Ghazvini, M., & Mahdavi Pile Rood, Z. (2023). Psychological Critique of Ibn al-Fariz's Poems with Seligman's Positive Psychological Approach. *Horizons of Islamic Civilization*, 25 (2): 1-22.
- Sternberg, R. J. (2019). Four ways to conceive of wisdom: Wisdom as a function of person, situation, person/situation interaction, or action. *The Journal of Value Inquiry*, 53, 479 - 485.
- Sternberg, R. J., & Gluck, J. (2022). *The psychology of wisdom: An Introduction*. Cambridge University Press.
- Theiss, R. (2020). *Motivating Adolescents: Practical Wisdom to Help Ignite Your Teen's Inner Drive*. Morgan James Publishing, first edition.
- Uchino, B. N. (2009). What a lifespan approach might tell us about why distinct measures of social support have differential links to physical health.

*Journal of Social and Personal Relationships*, 26(1): 53-62.  
Zhang, K., Shi, J., Wang, F., & Ferrari, M.

(2022). Wisdom: Meaning, structure, types, arguments, and future concerns. *Current Psychology Journal*, 2 (1): 1-22.

	<p><b>COPYRIGHTS</b> © 2022 by the authors. Licensee PNU, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY4.0) (<a href="http://creativecommons.org/licenses/by/4.0">http://creativecommons.org/licenses/by/4.0</a>)</p>
---	--